

Pontifical
Catholic
University of
Rio Grande do
Sul – Brazil

Jurandir Malerba

POVIJEST U LATINSKOJ AMERICI (1968.-2008.) KRITIČKI OSVRT*

S engleskoj jezika preveli: **Andrea Pečnik** [anglistika/portugalski jezik i književnost]
i **Marko Pojatina** [anglistika]

1. UVOD

U ovom radu sažeo sam svoju detaljnu analizu vladajućih historiografskih trendova u Latinskoj Americi nakon epistemološkog prekida sredinom 60-ih, nakon procvata post-strukturalizma u društvenim i humanističkim znanostima vodećih zapadnih središta. Njegovo postupno i relativno zakašnjelo prihvaćanje u intelektualnim krugovima zemalja Latinske Amerike djelomično objašnjava zašto su među ovdašnjim povjesničarima ekonomska i društvena povijest ostale najvažnija historiografske područja još gotovo dva desetljeća, do sredine 80-ih. Do tog trenutka, vrtoglavi priljev novih tematskih i teoretskih trendova, pod utjecajem tzv. „kulturnog obrata“ počeo je mijenjati i latinoameričku historiografsku scenu.¹

Da bismo razumjeli dinamiku latinoameričke historiografije tog razdoblja, moramo razumjeti i s jedne strane kontekst same paradigmatičke tranzicije, te s druge strane odnose među različitim strujama intelektualnog stvaralaštva naše regije i struja vodećih kulturnih središta. Posebno je naglašen sjevernoamerički intelektualni i institucionalni utjecaj na zemlje južnog kontinenta.

S metodološkog stajališta, veliku količinu analiziranog sadržaja trebalo je smanjiti. Oslikavanje općeg okvira suvremene latinoameričke historiografije moglo bi rezultirati tipologijom ili statističkim prikazom ničeg doli opisne klasifikacije historiografskih trendova južnoameričkog kontinenta. Činilo se prikladnijim predstaviti spomenute trendove kroz povijesnu perspektivu, tj. sagledati njihovu putanju u protekla četiri desetljeća, počevši od interpretativnog okvira koji bi mogao pružiti pogled u proces historiografske mijene u istom razdoblju. Dvije točke ovdje prednjače. Prvo, širi povijesni kontekst društvenih i epistemoloških promjena tijekom 60-ih, u koji spadaju i krize osnovnih vrijednosti zapadne kulture. Revolucionarni nemiri '68. bučni su izraz

tih radikalnih promjena. U tom smislu, 60-e smatramo istinskom točkom preokreta, kao što je to uobičajeno u modernoj povijesti, u dugoročnoj perspektivi.² Shodno tome, tvrdim da je povijest latinoameričke historiografije u navedenom razdoblju obilježena radikalnom paradigmatском tranzicijom, koja je dovela do napuštanja holistički i sintetički orijentiranih narativa baziranih na velikim znanstvenim i objasnidbenim teorijama (kao što su tzv. teorije zavisnosti), a zamijenili su ih novi analitički pristupi historiografiji, koji tumače događaje na skali manjeg opsega. Godine 1968. i 1969. dva su simbolična trenutka ovog pokreta.

Drugi važan čimbenik za razumijevanje razvoja latinoameričke historiografije su čvrsti i dvosmisleni odnosi s drugim kulturnim i historiografskim strujama tijekom proteklih desetljeća, a posebno u ključnom povijesnom okviru. Ipak, prvo je bitno makar ukratko revidirati najveća postignuća latinoameričke historiografije prije prekida u 60-ima.

Ipak, s metodološkog stajališta, dva komentara su potrebna. Moj cilj sagledavanja trendova neizbježno vodi do predlaganja generalizacija koje su izvor rezoniranja i argumentirane strategije. Naravno, mnoge takve generalizacije vrijede za jednu zemlju više nego za drugu, za jednu tradiciju više nego za drugu. Tome u prilog idu i drukčiji tempo i putanja svake od tih nacionalnih historiografija.

S druge strane, zbog golemog latinoameričkog doprinosa tijekom proteklih 40 godina nemoguće je uključiti nebrojene izvanredne studije u analizu, stoga su rezovi bili neizbježni. Kriterij odabira oslanja se na to koliko su utvrđena područja reprezentativna u karakteriziranju onoga što smatram vodećim trendovima latinoameričke historiografije. Stoga, nakon predstavljanja opće slike paradigmatске tranzicije – i njenog utjecaja na latinoameričku historiografiju – široka i raznolika područja društvene i ekonomske povijesti analiziramo kao najreprezentativnija za naše stvaralaštvo 1970-ih i 80-ih, te za „novu“ kulturnu i političku historiografiju 80-ih i 90-ih.

Svjestan sam razine proizvoljnosti uključene u klasifikacije i kronologije koje sam usvojio u svrhu heurističnosti i objašnjivosti. Svakako će biti lakše opravdati kriterije po kojima su određeni radovi uključeni u analizu negoli kriterije po kojima su drugi isključeni, stoga moram priznati da u ovom eseju ne postoji mogućnost promišljanja fundamentalnih trendova sa čvrstom tradicijom unutar historiografskog stvaralaštva ove regije, kao što su povijest ideja i intelektualna povijest; administrativna, diplomatska i povijest međunarodnih odnosa; crkvena i religijska povijest; vojna povijest; demografska, urbana i agrarna povijest; te druge, recentnije, ali ne i manje vitalne, kao što su povijest sporta i povijest okoliša. Područja koja sam analizirao bit će dostatna za ocrtavanje općih trendova promjene u poimanju historiografskog stvaralaštva u Latinskoj Americi. Stoga nakon predočavanja opće slike paradigmatске tranzicije analiziramo široka i raznolika područja društvene i ekonomske povijesti kao najreprezentativnija za latinoameričku historiografiju 1970-ih i 80-ih, te „novu“ političku i kulturnu povijest kao reprezentativnu za 80-e i 90-e.

1.1 PRIJE 60-IH

Da bismo bolje razumjeli događanja u latinoameričkoj historiografiji od 60-ih nadalje, bilo bi prikladno zaviriti u događanja prije tog perioda. Prije 60-ih – a čak i nakon njih, kako je pokazalo nekoliko studija – trajalo je razdoblje historiografije koju bismo mogli

nazvati „tradicionalnom“, ili ne-profesionalnom, koju su pisali samouki intelektualci. Takvi povjesničari-amateri bili su različitog obrazovanja, ali su također bili povezani s različitim obrazovnim institucijama ili tradicionalnim klubovima kao što su društva povjesničara ili instituti za povijest.

Stoga, kad se nije bavila crkvom i biografijama, historiografija se do 60-ih fokusirala na državu i službenu (ako ne i nametnutu) povijest, koja je branila vladajuću elitu.³ Iako u zametku, obnova se dogodila izvan akademske zajednice. Samouki intelektualci, sociolozi, pravnici itd., ljudi poput Caia Prada Jr., Sergia Buarquea de Holande i Raymunda Faora u Brazilu, Maria Gongora u Čileu, Renata Rosalda i Daniela Cosia Villegasa u Meksiku, te mnogih drugih u svim latinoameričkim zemljama, zaslužni su za vrlo kreativne i egzaktno historioografske radove usporedive s historiografijom „centralnih“ zemalja kao što su Francuska ili SAD. Ipak, u pravilu su prevladavali autori i radovi koje možemo nazvati „tradicionalnima“.⁴

1.2 INTELEKTUALNI I POVIJESNI KONTEKST PARADIGMATSKJE TRANZICIJE

Šezdesete je obilježilo drastično ubrzanje povijesnog vremena, koje je utjecalo na sve forme historioografskog bivanja, stvaranja i promišljanja. Taj „zaokret“ simptom je šire promjene u kulturi zapadnog svijeta, koja je naglo otkrivena u pravom poimanju ciljeva i ograničenja društvenih i humanističkih znanosti. Također je zahtijevala kritičku reevaluaciju postojeće znanstvene racionalnosti.⁵ U krajnje nemirnom političkom kontekstu obilježenom žestokim protivljenjem europskom kolonijalizmu, ekonomskim i kulturalnim imperijalizmom, probojem masovnih medija i smanjivanjem svijeta, starom sustavu vjerovanja zapadnog razuma uspostavljenom u doba prosvjetiteljstva sada se oštro proturječilo.⁶ Makropovijesni i makrodruštveni modeli bazirani na državi, tržištu ili antagonizmu društvenih slojeva više nisu mogli objasniti težnje i izazove sadašnjosti. To pesimistično viđenje tijeka i kvalitete moderne zapadne civilizacije igralo je glavnu ulogu u „novoj kulturnoj povijesti“.

Nije potrebno tragati za preciznom definicijom postmodernog, trenutnog načina povijesnog razmišljanja, nasljednika poststrukturalizma 60-ih. Netko ih je nekoć definirao kao *melting pot* raznih teorija, teza i tvrdnji proizašlih iz moderne njemačke filozofije, točnije od Nietzschea do Heideggera – te iz usvajanja te filozofije od strane francuskih intelektualaca, posebice mentora poststrukturalističkih teorija jezika nakon 60-ih, kao što su Michel Foucault i Roland Barthes.

U širem smislu, postmodernizam zagovara tvrdnju da je zapadno društvo u posljednjim desetljećima prošlo preobrazbu iz modernog u postmoderno doba. Odluke su toga finalno odbacivanje baštine prosvjetiteljstva, posebice njegovog vjerovanja u razum i napredak te uporno nevjerovanje u velike metanarative, budući da bi oni povijesti nametnuli smisao i smjer, posebice stanovište da je ljudska povijest univerzalni proces emancipacije. Umjesto metanarativa danas nailazimo na mnoštvo diskursa i jezičnih igara, preispitivanje prirode znanja i razlaganje ideje o istini.⁷

Utjecaj postmodernističkih ideja u teoriji povijesti i, preciznije, teoriji historiografije, bio je golem.⁸ Paradigmatski pomak u historiografiji započeo je s poststrukturalizmom i nastavio se u postmodernizmu te se oslanjao na dva aksiomska postulata: poimanju jezika i negiranju realizma. Prvi direktno pridonosi razvoju *lingvističkog*

obrata i poststrukturalističkim negiranjima koja su dovela do prilagodbi de Saussureove ostavštine od strane prvih strukturalista, kao što je Levi-Strauss. Sada se bavimo novom idealističkom lingvističkom filozofijom koja potvrđuje da je jezik sastavni i definirajući dio stvarnosti ljudskog uma, npr. da ne postoji ekstralingvistička realnost izvan našeg predočavanja ove realnosti u jeziku ili diskursu. Takav lingvistički idealizam smatra jezik sustavom međusobno povezanih znakova, unutar beskonačnog procesa značenja koji nikad ne može doseći konačni smisao.⁹ Jako širenje takvog poimanja jezika posljednjih godina jasan je znak onoga što nazivamo *lingvističkim obratom*¹⁰ u povijesti i drugim društvenim znanostima. Prema tome, postmodernizam niječe kako sposobnost jezika ili diskursa da se referira na nezavisni svijet činjenica i stvari, tako i finalnu odredbu – ili „rješivost“ – tekstualnog smisla. Odande nadalje, također niječe mogućnost postojanja objektivnog znanja ili istine te ih smatra utopijskim ciljevima bilo koje analize.¹¹

Napuštanje cjelovitosti kao utopijskih ciljeva jedno je od načela na kojima počiva eklektični val mišljenja kojeg nazivamo postmodernizmom. Ukratko, kako je to rekao brazilski povjesničar Ciro Cardoso (1999), „povijest“ više ne postoji, već povijest kako ju vide pojedine grupe određene svojom pozicijom, „perspektivom iz koje netko govori“. To raspršivanje odašiljača diskursa kulminiralo je prijedlogom ženske povijesti, crnačke povijesti, homoseksualne povijesti, povijesti izgrađene oko ekoloških interesa, povijesti za stare i mlade, povijesti definirane u odnosu na različite etničke i nacionalne skupine i tako dalje. Takvi stavovi su posebno prisutni u povijesnim studijama 1900-ih u SAD-u, Europi, ali i u Latinskoj Americi.

1.3 ODNOSI LATINSKE AMERIKE I VODEĆIH ZAPADNIH KULTURNIH STRUJA

Pored paradigmatске tranzicije koja je u Europi procvatila 60-ih i u Latinskoj Americi 70-ih, druga važna točka za razumijevanje suvremene latinoameričke povijesti historiografije temelji se na odlučnim odnosima s drugima strujama koje je ova regija čuvala i koje još uvijek čuva. Pretpostavlja se da se latinoamerička historiografija nije pojavila niti razvila sama od sebe, već da je blisko povezana s glavnim matricama zapadne povijesne misli (Sato 2006). Ta veza, koja je temeljni element latinoameričke povijesti, otkriva dvojbu svoje kronične podređenosti koja je u njoj prisutna. Teret kolonijalnog naslijeđa kojeg Latinoamerikanci nose duboko je ukorijenjen u povijesti, u kulturi ove regije, te je od stjecanja nezavisnosti u 19. st. tek djelomično prevladan. To je prvi preduvjet za razumijevanje latinoameričke kulture i historiografije.

Uobičajeno je, pogotovo u odnosu SAD-a i latinoameričkih zemalja, da istraživači, čak i sjevernoamerički, uviđaju određenu dozu „pragmatizma“ koji diktira istraživačke interese u temama koje se tiču Latinske Amerike. Uvaženi sjevernoamerički povjesničar Thomas Skidmore sagledao je putanju „problema“ Latinske Amerike u američkoj znanstvenoj zajednici. Ističe relativni nedostatak interesa za latinoameričku regiju koji se općenito javlja među američkim intelektualcima te posebno povjesničarima tijekom 20.st. Ta slika počela se mijenjati tek s adventom kubanske revolucije, kad su milijuni dolara potrebni za istraživanja postali dostupni. Tek nakon dolaska Fidela Castra, kojeg možemo smatrati pravim mecenom latinoameričkog istraživanja u SAD-u, stvorena su društva poput LASA-e (LASA - Latin American Studies

Association – Društvo za latinoamerička istraživanja) i NDLA (National Directory of Latin Americanists – Naciolani direktorij latinoamerikanista).¹² Sjećamo se da je tada glavna tema istraživanja sponzorirana od strane sjevernoameričkih zaklada tijekom 60-ih bio militarizam u Latinskoj Americi, dok su rasa i spol postali prioritet u 90-ima.

Još jedan aspekt kojeg je bitno zapamtiti u vezi odnosa latinoameričke akademске zajednice s vodećim središtima zapadne kulture, posebno u SAD-u, jest činjenica da su mnogi latinoamerički povjesničari školovani u sjevernoameričkim ustanovama, kako na preddiplomskom, tako i na diplomskom studiju.

1.4 NOVI PREDMETI ISTRAŽIVANJA

Trenutan porast predmeta povijesnih istraživanja među latinoameričkim povjesničarima s jedne strane odražava opću fragmentaciju karakterističnu za fazu paradigmatičke tranzicije započetu u kasnim 60-ih, a s druge strane pokazuje kulturnu zavisnost latinoameričke intelektualne zajednice o kanonima proizvedenima drugdje – točnije, u zemljama centralne ekonomije zapadnog kapitalističkog sustava.¹³ Godine 1985. američki povjesničar John Johnson ustvrdio je da je značajan razvoj u zabilježavanju moderne latinoameričke povijesti u SAD-u od 60-ih bio obilježen uključivanjem istraživača sa širim setom pitanja blisko povezanim sa svakodnevicom muškaraca i žena. Među tim pitanjima su i ona iz područja urbane povijesti, povijesti onih koji su lišeni imovine, koja je rastuće područje interesa, te iz područja „crnačkog iskustva“ (i rasnih pitanja), ropstva (u novim pristupima kao što je mikroanaliza), društvene povijesti rada i, posebice, dramatičan porast ženske povijesti („praktički nepostojeća kao tema istraživanja prije 70-ih“). Ostali predmeti istraživanja, kao što su studije seksualnosti (homoseksualci i lezbijke) te pitanja okoliša, stekli su akademski prestiž nakon Johnsonove analize.¹⁴

Prije deset godina, sadašnji tajnik Udruge brazilskih studija (Brazilian Studies Association) te stručnjak za latinoameričku povijest, Marshall Eakin, potvrdio je prošla predviđanja. Prema Eakinu, može se reći da je tijekom 80-ih prevladavala socijalna povijest, kao i „nova“ kulturna povijest 90-ih, kad je proučavanje ne-elitnih skupina kao što su robovi, žene, Indijanci, radnici i seljaci doživjelo procvat. Postmodernistički utjecaj, tzv. *lingvistički obrat*, te postkolonijalna istraživanja fokusirana na potlačene skupine, pojavili su se tada u obliku nadmoćnih pristupa. Uostalom, novi predmeti latinoameričkih istraživanja izvedeni su iz stavova suvremenika i socijalnih interesa tzv. „politički korektnih“ odražavaju težnje i zahtjeve kulture (stranih) istraživača, a ne ljudi koji su predmet istraživanja. Nekritički prijam kanona i problemi koji potiču iz sjevernoameričke akademske zajednice sugeriraju postupno i potajno nametanje vrijednosti svojstvenih liberalnoj socijaldemokratskoj tradiciji koju promovira SAD. Visoka cijena ovog nametnutog modela vidljiva je u latinoameričkoj politici 60-ih, kao i u današnje doba, doba američke invazije na irački narod.

Na primjer, suptilan i vrtoglav porast broja sjevernoameričkih studija na temu ropstva u Latinskoj Americi (koje je, prema Eakinu, „do sredine 60-ih još uvijek neistraženo područje“) praktički je odjek pokreta za ljudska prava – i kasnije tzv. „obrnute diskriminacije“ u SAD-u, gdje je ostavština Jima Crowa¹⁵ još uvijek rak-rana. Ipak, ako se možemo usuglasiti da su takvi ciljevi plemeniti i da je stupanj uključenosti studenata u njihova područja čak poželjan, takva motivacija, iako Amerikancima

vrlo važna, lako postaje etnocentrična, anakronična i, kao takva, nevažna za zemlju ili regiju koju proučava.

Ovdje nije cilj prosuđivati zasluge unutarnjih vrijednosti tih predmeta (kao što su rasa, spol, seksualnost itd.); svaki od njih je apsolutno značajan sam po sebi. Samo želim istaknuti činjenicu da su ta pitanja u Latinsku Ameriku došla izvana kao goruća pitanja tipična za razvijena, liberalna društva. Razvijena društva koja više ne moraju prevladati jednake strukturne izazove kao što su oni koji karakteriziraju svaku latinoameričku naciju kao rezultat povijesnih okolnosti koje su tzv. teorije zavisnosti počele obznanjivati i proučavati u 60-ima, a tiču se asimetričnih ekonomskih odnosa s centralnim ekonomijama, iz kojih proizlaze nepravedni načini uključivanja tih istih latinoameričkih zemalja na svjetsko tržište, kao izvoznika sirovina i industrijskih proizvoda, te uvoznika tehnologije. Strukturni problemi izviru iz tih uvjeta. Mogli bismo istaknuti pitanja kao što su povijesna koncentracija zemljoposjeda, sastav ekonomskih i političkih vodećih elita koje se uporno drže na vlasti, kronično nejednaka distribucija prihoda koja rezultira niskim standardom obrazovanja, zdravstva, stanovanja; poteškoće u stjecanju posla i obrazovanja itd. Drugim riječima, različiti oblici socijalne uključenosti za veliku većinu latinoameričke populacije. Ta strukturalna pitanja češće su zanemarena u korist drugih tema koje uživaju viši akademski status, dobivaju veću pozornost medija te pružaju veće mogućnosti institucionalnog razvoja, npr. pristup stipendijama i mjestima akademskog obrazovanja. Ukratko, kulturni (i akademski) odnosi između vodećih sila i latinoameričkih zemalja obilježeni su onime što je brazilski sociolog Florestan Fernandes 1967. okarakterizirao kao nametanje vlastitih interesa, koje u pravilu rijetko uključuje prave interese i potrebe ljudi koje istražuje.¹⁶

2. SEDAMDESETI I OSAMDESETI: GOSPODARSKA I SOCIJALNA POVIJEST

Gospodarska su i socijalna povijest uređena historiografska područja s vlastitim problemima, predmetima istraživanja i teorijskim i metodološkim oruđima. Međutim, u Latinskoj Americi, kao i u Europi tri ili četiri desetljeća ranije, ta su se povijesna područja doimala blisko povezanim kao krilatica pod kojom su se okupljali kritični povjesničari u nastojanju da nadvladaju metodičku povijest ili, pogrešno nazvanu, „pozitivističku“ povijest, koja je tada prevladavala. Iako se svako područje razvilo u vlastitome pravcu, na tim su pravcima bezbrojna sjecišta. Radna je povijest vjerojatno najznakovitija od njih.

U Latinskoj su Americi, kao i diljem svijeta, gospodarska i socijalna povijest izrasle na tradiciji marksista i francuskih analista. Gospodarska povijest i socijalna povijest — ili ono što neki uporno nazivlju socioekonomskom poviješću — istražile su ropstvo kako bi ga poimale kroz prizmu gospodarskih struktura i njihove dinamike, ali također i obiteljskih, seksualnih i kulturnih odnosa i otpora porobljenih ljudi. Radničku se klasu istražilo kao pokretača kapitalističkoga stroja tijekom procesa industrijalizacije, ali ovdje su i nastanak identiteta proizišlih iz prostorâ za suživot, zajednice, tvornice i politički otpor vrijedni predmeti istraživanja za latinskoameričku historiografiju. Danas, dok gledamo na posljednja tri desetljeća povjesničarskoga stvaralaštva u regiji, možemo reći da su gospodarska i socijalna povijest bile jedino područje u kojem je

latinskoamerička historiografija najviše napredovala. Razdoblje je između dvaju svjetskih ratova, zbog motiva koje ovdje ne možemo istražiti, obilježeno vidnim uzmicanjem francuskih i njemačkih kulturnih utjecaja pred sjevernoameričkim geopolitičkim i kulturnim prodorom. U Južnoj je Americi, nasuprot tomu, europski kulturni utjecaj ostao postojan i važan, čak i prije i nakon izbijanja Prvoga svjetskog rata (1914.-1918.).

U tome historiografskome surjeću, nadaleko je poznato da je Lucien Febvre uvijek izražavao svoj zanos tim, kako je izjavio 1929., „povlaštenim područjem proučavanja“ koje je predstavljala Južna Amerika. Dok je još škola *Annales* imala tek rubnu nazočnost na francuskoj historiografskoj pozornici, počele su se razvijati važne veze između analista i nekih istaknutih predstavnika latinskoameričke historiografije i društvenih znanosti. Dobro je poznat primjer toga pristupa nazočnost između 1935. i 1937. Fernanda Braudela kao jednoga od prvih predstojnika katedre za povijest civilizacija novoutemeljenoga Fakulteta filozofije, znanosti i humanističkih znanosti Sveučilišta u São Paulu. Braudelova je nazočnost ostavila dubokog traga u brazilskoj historiografiji. Poslijediplomski je program Sveučilišta u São Paulu prokrčio nove putove u Brazilu, bio je kalup u kojem su oblikovani gotovo svi brazilski povjesničari od šezdesetih do devedesetih.¹⁷ Nije slučajno što gospodarska povijest i socijalna povijest čine dva glavna područja istraživanja na poslijediplomskome programu povijesti od njegovih početaka.¹⁸

Važna usputna primjedba koju moramo umetnuti kad govorimo o gospodarskoj povijesti u Latinskoj Americi odnosi se na takozvane „teorije zavisnosti“. U burnim šezdesetima, dok je industrijska zapadna društva zapljuskivao val kulturne revolucije, u Latinskoj su Americi tada razrađivane razne inačice najinovativnijega načina poimanja povijesti i tadašnjega stanja tog dijela svijeta. „Teorije zavisnosti“ počeli su pedesetih oblikovati intelektualci povezani s ECLA-om (ECLA - Gospodarsko povjerenstvo Ujedinjenih naroda za Latinsku Ameriku i Karibe). Ne baš inovativna teza bila je da su uvjeti međunarodne trgovine tijekom 20. stoljeća bili nepogodni za zemlje izvoznice primarnih proizvoda, od „periferije“ do „središta“ svjetskoga gospodarskog sustava. Stoga je rješenje problema nerazvijenosti regije ležalo u aktivnoj upornosti vladā u smislu onoga što su ECLA-ini intelektualci nazvali „industrijalizacijom za zamjenu uvoza“. ¹⁹

Teza takozvanog „developmentizma“, koja je sve zemlje smjestila u različite trenutke neizbježna razvojnoga pravca kao nerazvijene, u razvoju ili razvijene, bila je temeljem za liberalne ekonomiste u razdoblju neposredno iza Drugoga svjetskog rata. Podupirale su je tri pretpostavke koje će biti u središtu nove paradigme: prvo, da je svijet podijeljen na središnje razvijene zemlje i nerazvijene periferne zemlje; drugo, da su obje kategorije zemalja neizbježno vezane unutar svjetskoga gospodarskog sustava na takav način da su razvijenost i nerazvijenost nerazdvojive pojave; na kraju, da trgovinski odnosi u svjetskome sustavu djeluju na štetu nerazvijenih zemalja.²⁰

Međutim, objasnidbeni je potencijal teorija zavisnosti gotovo posve ispraznila bombastična kulturna revolucija šezdesetih i tako prekinula mogućnosti razvoja unutar ovoga pravca intelektualne evolucije i „novu paradigmu“ ubila već u začetku prije nego što je mogla razviti sve svoje kritičke i stvaralačke mogućnosti u povijesnim znanostima i uopće u društvenim znanostima. Takve se pojave mogu objasniti jer su teorije zavisnosti procvjetale šezdesetih, kad su aktualne paradigme u društvenim znanostima implodirale s pojavom poststrukturalizma, iz čega je proizišao postmodernizam osamdesetih i

devedesetih. Nove su paradigme, pak, bile presudne za slom makroteorija i makronarativa. Tako su, u kontekstu dubokih i dugotrajnih podjela svojstvenih kontekstu paradigmatškoga prijelaza u kojemu se možda još uvijek nalazimo, korisnost, valjanost i opravdanost „makrosocijalne“ i „makropovijesne“ teorije – što teorije zavisnosti zapravo jesu – izgubile zanimljivost i smisao u očima akademskoga vrha.

Teorije zavisnosti pojavile su se šezdesetih potaknute Kubanskom revolucijom. Diljem Latinske Amerike te su teorije igrale ulogu otpora sjevernoameričkomu imperijalizmu, koji nije nužno bila nazočnim u prvim formulacijama. Iako nisu sve bile utemeljene isključivo na marksističkim temeljima, marksizam je ponudio važna analitička oruđa za njihovo širenje. U trenutku kad su nebrojene vojne diktature došle na vlast diljem Latinske Amerike, marksizam je nudio i ideološku potporu otporu. Kada su sredinom sedamdesetih teorije zavisnosti izgubile snagu, gospodarska i socijalna povijest izgradile su se miješanjem marksizma i pouka francuske škole *Anala*. Ova je hibridna i tipično latinskoamerička nova gospodarska povijest igrala središnju ulogu u obnovi i tako zamijenila stare teorije zavisnosti.

Nazočnost je francuske kulture u Latinskoj Americi bila naročito bitna za razvoj gospodarske i socijalne povijesti u sedamdesetima i zbog činjenice da su desetke važnih latinskoameričkih povjesničara u Francusku prognale vojne diktature koje su često financirali sjevernoamerički dolari i obučavale sjevernoameričke tajne službe, kako su pokazala novija znanstvena istraživanja (Fico, 2008., 2004., 1997.). U Europi su ti povjesničari imali dodira s najboljim učenjima *Anala* s jedne i marksizma s druge strane. Takvo je poimanje svijeta hranilo ne samo povijesne studije, nego i pravi protuimperijalistički otpor u Latinskoj Americi. Među nebrojenim mladim povjesničarima iz meksičkoga naraštaja 1968. koji je bio dvostruko obilježen utjecajima *Anala* i širenjem marksizma, možemo istaknuti imena kao što su Antonio García de León and Enrique Florescano (Aguirre Rojas, 2000.). U to su isto vrijeme nebrojeni povjesničari i sjajni brazilski studenti kao što su Yedda Linhares, Maria Luiza Marcílio, Kátia de Queiroz Mattoso i Ciro Flammarion Cardoso odselili u Francusku gdje su se obučavali u najboljoj tradiciji socijalne, demografske i gospodarske povijesti koja je u to vrijeme bila u zamahu u Francuskoj (Moraes & Rego, 2002.). Ova sprega marksizma i *Anala* snažno je obilježila brazilске povjesničare koji su se obrazovali u kasnim šezdestima i sedamdesetima.

3. OSAMDESETE I DEVEDESETE: NOVA POLITIČKA POVIJEST I NOVA KULTURNA POVIJEST

Područja koja bolje opisuju latinoameričku historiografiju u ovome razdoblju su „nova politička povijest“ i „nova kulturna povijest“. Međutim, prije daljnjeg razmatranja, bitno je prvo naglasiti da proučavanje gospodarske i socijalne povijesti nije bilo prekinuto preko noći; drugo, politička je povijest bila nazočna u latinoameričkoj historiografiji kao važno područje proučavanja barem od 19. stoljeća. Politička historiografija devedesetih sebe prepoznaje kao „novu“ u opreci prema staroj koja je bila usredotočena na državu i djela velikana ili junaka jer odbija tu vrstu apologetskoga narativa djela vladajućih elita i jer prihvaća nove problemske smjernice te teorijska i

metodološka oruđa onoga što je prozvano *kulturnim obratom* u društvenim i humanističkim znanostima. Isto vrijedi i za kulturnu povijest koja je uvijek postojala, ali pod drugim imenima i s drugim ciljevima. Uvijek iznova, „nova“ kulturna povijest identificira se kao „nova“ zbog nekih formula koje je nametnuo paradigmatički poststrukturalistički raskid.

3.1 „NOVA“ POLITIČKA POVIJEST

Početak devedesetih, obnova ovog područja koja je započela u Europi (napose u Francuskoj) u minulom je desetljeću zahvatila Latinsku Ameriku. Sada se pričalo o „novoj političkoj povijesti“, preporođenoj zbog dodira s kulturnom poviješću, u kojoj je pojam „reprezentacije“ postao ključnim.²¹ Usprkos velikom broju pristupa, teorijskih i metodoloških referenci, kao i raznim objektima, možemo prepoznati postojanje nove topografije u području političke povijesti koju karakterizira prevaga sustava reprezentacije i njihovih odnosa s društvenim životom, priroda moći i uporaba političkih ovlasti. Ta se nova topografija može objasniti izravnim utjecajem trendova u razmišljanju kao što su strukturalizam i poststrukturalizam i otvaranjem latinoameričke historiografije prema suvremenim granama političke filozofije, sociologije i antropologije. To se sve odnosi na Brazil. Nema sličnih analiza za druge latinoameričke države, ali opažanje po dojmu navodi me na razmišljanje da se slično historiografsko kretanje dogodilo i u regiji.

Od kasnih su sedamdesetih društvena kretanja i manjinske skupine privlačili pažnju u Brazilu, što se može objasniti ponovnom demokratizacijom i nastankom političkih stranaka s izvornim značajkama. U međunarodnim je razmjerima temu revolucije koja je prevladavala u raspravama od Oktobarske revolucije postupno zamjenjivala tema demokracije. U Brazilu je i u latinoameričkim zemljama koje su prošle kroz slična iskustva ta pojava povezana s padom militarističkih režima i političkim otvaranjem koje je uslijedilo.²²

Ovdje je važno dodati nešto što se odnosi na trajnu intelektualnu podčinjenost latinoameričke historiografije stranim interesima. Ako su slobodoumlje i ravnopravan dijalog među jednakima sa stranim historiografijama pravi imperativ za kvalitativni rast latinoameričke povijesti, uloga „uvoznika obrazaca“ postaje prepreka njezinoj kreativnoj sposobnosti. Brazilski povjesničari M. H. Capelato i E. Dutra proveli su posebno istraživanje o pojavi „reprezentacija“ i „nove političke povijesti“ u Brazilu devedesetih i primijetili su jasnu prevlast strane literature kao teorijske podloge za mjesnu proizvodnju. Capelato i Dutra pregledali su više od 200 doktorskih disertacija da bi pronašli skup autora koji su u velikoj mjeri nazočni u brazilskim istraživanjima. Među autorima koje se najčešće citira su povjesničari kao što su Jacques le Goff, Roger Chartier, Peter Burke, Bronislaw Baczko, Michel Vovelle, Michel de Certeau, Pierre Bourdieu, Raoul Girardet, Natalie Davis, Robert Darnton, Peter Burke, Eric Hobsbawm, E. P. Thompson, Richard Graham, Stanley Stein, Thomas Skidmore, Stuart Schwarz, Jean Starobinski i Maurice Agulhon. Kao teorijska potpora iz drugih područja najčešće se citiraju Michel Foucault, Pierre Bourdieu, Walter Benjamin, Hannah Arendt, Pierre Francastel, Clifford Geertz, Roland Barthes, Cornelius Castoriadis, Georges Balandier, Claude Lefort, Pierre Ansart, Maurice Halbwachs, Norbert Elias, Mihail Bahtin i Ernest Cassirer.

Ovo područje istraživanja u povijesti političkih reprezentacija povezuje projekte koji se odnose na skupne reprezentacije i koji su izraženi zamislima, ideologijama, maštom, simbolima, mitovima, utopijama, spektaklima moći (građanskim festivalima i komemoracijama, ritualima, liturgijama, paradama). Primjećuje se i snažna nazočnost radova usmjerenih proučavanjima političke kulture koja razmatraju pitanja koja se odnose na javnu i privatnu sferu, građanstvo, prava, identitete i naciju. Može se primijetiti i velika učestalost radova koji povezuju kulturu i politiku uključenjem predmeta drugih područja i približavanjem povijesti drugim područjima kao što su književnost, glazba, umjetnost, arhitektura, film i kazalište.²³

3.2 KULTURNA POVIJEST

Pojava novih tema i likova u programima istraživača od sedamdesetih može se shvatiti kao jedan od najjasnijih učinaka 1968. na zapadnu historiografiju. Svojstveno je obilježje ove kulturne revolucije, koja je uvelike utjecala na načine povijesnog razmišljanja i pisana djela u narednim desetljećima, takozvana „provala sadašnjosti u povijest“. Tom će se provalom sadašnjost snažnije pokazati u historiografiji tako što će se probiti kroz vladajuću krutu granicu između prošlosti i sadašnjosti i uvesti sadašnjost, suvremenost i aktualnost kao predmete povijesnog istraživanja. Može se vidjeti u nicanju mnogih važnih tema u posljednjim trima desetljećima pod znakom takozvane povijesne antropologije, poznate i kao antropološka povijest (ili „povijest mentaliteta“ u Francuskoj), koja je pitanja kao što su privatnost, intimnost, spolnost, povijest žena, djece, obitelji, ludila i delinkvenata, popularnu kulturu, rasu, rod, ekološke probleme itd. prometnula u istaknute teme.

Još je jedno lice tog istog kulturnog pokreta vidljivo u novim izrazima društvenih pokreta, koji su sada raspršeni. Takvo se mnoštvo primjećuje i u zahtjevima novih društvenih pokreta koji nisu više gospodarski ili politički, nego feministički, pacifistički, ekološki, urbani, proturasistički, etnički i komunitaristički zahtjevi koji su proizašli u surječu društvenih borbi nakon 1968.²⁴ Međunarodna historiografija uopće, kao i latinoamerička, nisu bile ravnodušne prema tom pokretu. Tad su uslijedila prva istraživanja u „novoj kulturnoj povijesti“.

Pri raščlambi pojave „nove kulturne povijesti“ u Meksiku, profesor Eric Van Young s Kalifornijskoga sveučilišta u San Diegu ističe njezinu „izrazito ekumensku“ narav, ako se smijem poslužiti eufemizmom. Ironično, Van Young preporučuje da bi kulturna povijest trebala aktivno kolonizirati gospodarske odnose, kao što je to učinila s političkim sustavima, tako da slijedi imperijalističku pretpostavku da je sva povijest kulturna povijest. Ovakav je definirajući aspekt tog modaliteta povijesnog narativa: kad se na kraju sve svede na diskurs, svi vidovi ljudskog života – od gospodarstva do politike, od institucija do osobnog života – jednako su svodljivi na kulturni pristup.

Međutim, veoma je teško odgovoriti na pitanja kao „što je kultura“, „što je kulturna povijest“ ili „što je „novo“ u toj kulturnoj povijesti“. Prema Van Youngu, opsesivno zanimanje kulturne povijesti za istraživanje tekstova i jezika, očito nastalo iz književnih poststrukturalističkih istraživanja, kao i etnografska metoda i, u izvjesnoj mjeri, njezino osobito zanimanje za „podčinjene“ skupine i zajednicu i mreže identiteta proizlazi iz antropologije. Nepotrebno je ovdje prizivati svu opsežnu literaturu koja se bavi incestuoznim odnosima između antropologije i povijesti od kraja šezdesetih,

kad je stasao treći naraštaj škole *Anala*. Jezični obrat i štetni utjecaj postmodernizma koji su uslijedili zahtijevali su inteligentnu kritiku „tradicionalnijih“ povjesničara, s desnice kao i s ljevice (u političkom i epistemološkom smislu).

Van Young postavlja još jedno važno pitanje u vezi s razinom „novosti“ ove „nove“ kulturne povijesti. Klasične knjige o latinoameričkoj kulturnoj povijesti napisali su latinoamerički i drugi autori. Young upućuje na djela Charlesa Gibsona (*The Aztecs Under Spanish Rule, Azteci pod španjolskom vlašću*, 1964.) i Gonzala Aguirrea Beltrána (*Medicina y magia, Medicina i magija*, 1963.), kojima bi se moglo dodati, između ostalog, Sergija Buarquea de Holandu (*Visões do Paraíso, Vizije raja*, 1958.), kao značajne primjere kulturne povijesti. Međutim, danas u Meksiku (kao i u Brazilu ili bilo kojem dijelu Latinske Amerike), povjesničari koji se bave „novom“ kulturnom poviješću međusobno se prepoznaju upućivanjem na zbirku kanonskih djela i teorijskih uputnica, sklonostima prema određenim metodama i izvorima i „specijaliziranim žargonom“, u kojem su teme kao što su, između ostalog, spolne i rasne reprezentacije, tekstualnost, odnosi moći, podčinjenost i spolni i rasni identiteti, intimnost i privatnost, popularna kultura i sjećanje od presudne važnosti.

Usprkos tomu, ako je program zadan, oblik njegova izvršenja u Latinskoj Americi ne slijedi točno upute. Zahvaljujući svojemu otvaranju prema raznim polovima teorijskog razmatranja i historiografske proizvodnje, latinoamerički povjesničari na svoj su način „mesticizirali“ taj pristup kulturnim povijesnim proučavanjima. Počeli su ga primjenjivati s određenom kreativnom slobodom, ponekad razvijajući ga unutar istraživanja o drugim temama. Tako je sjevernoamerička povjesničarka Sueann Caulfield mogla primijetiti ostatke rodne povijesti u radovima latinoameričkih povjesničara o socijalnoj povijesti, demografskoj povijesti i povijesti mentaliteta. Kakva god bila njezina pretpostavljena genealogija i autoriteti na koje se obično poziva kako bi je poduprli, nova kulturna povijest kako se prakticira u Latinskoj Americi zaista nije radikalno postmoderan projekt, čim oni koji je prakticiraju naizgled vjeruju u sposobnost da (djelomično ili potpuno) poznaju prošle stvarnosti. I zbog toga što vjeruju da postoji razlika između kreativne mašte romanopisca i povjesničarove činjenične mašte. (Young, 1999.: 217.).

4. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Nakon svega, što možemo istaknuti kao „nove perspektive i probleme“ u latinoameričkoj historiografiji? Općenito govoreći, u toku s međunarodnim historiografskim kretanjima od šezdesetih, u Latinskoj se Americi može potvrditi i radikalni obrat u povijesnoj misli i pisanjima, u smislu postupnog pomaka teorijski orijentiranih holističkih i totalizirajućih pristupa, koji su tražili povijesno shvaćanje Latinske Amerike u koncertu naroda. Takvo je epistemološko udaljenje pratilo poimanje opće društvene fragmentacije u političkim nišama smanjenih razmjera u kojoj se ističu novi povijesni pojedinci. Ti izolirani pojedinci ustraju u tome da ne tvore cjelinu i da se ne smatraju sastavnim dijelovima bilo kakve vrste društvene konfiguracije (kao država) ili zamišljene zajednice (kao nacija): žene, crnci, Aboridžini ili Židovi (i sve moguće etničke skupine), djeca, starci, zeleni, homoseksualci i lezbijke itd. Poslije tih kretanja, teorija je suzila djelokrug i podijelila se: sada postoji teorija za žene, za razne etničke skupine,

za društvene klase, za starce i djecu, za pripadnike svih religija, za ekološke, za spolne manjine itd. Ono što pokreće te mjesne identitete je kultura, kako god da je netko definira! Takav obrat u latinoameričkoj historiografiji ponavlja svoju povijesnu ulogu uvoznika misli i običaja.

Strogo govoreći, moglo bi se reći da novost u latinoameričkoj historiografiji stoji u prošlosti, dok je sadašnjost puna mješavina i kopija. Teorije zavisnosti su ono što je latinoamerička inteligencija proizvela kao „novo“, kao istinski latinoameričko. Ali te su teorije odbačene s pojavom poststrukturalizma koji je teoriji zaniijekao funkciju. Po mojem mišljenju, nema sumnje da je u tom istom četrdesetljetnom razdoblju svijet postao složeniji, ne samo u geopolitičkim razmiricama, nego i u području kulture, zbog mnogih činitelja, uključujući skraćivanje udaljenosti i revoluciju u sustavima reprodukcije kao što su obitelj, škola, virtualne mreže i masovni mediji. Ali čini mi se da pretpostavljena opcija, iako lakša, nije najučinkovitija ni najvažnija.

Poststrukturalizam je odigrao ključnu ulogu tako što je odbacio stare okamenjene istine, napose one koje proizlaze iz marksističke teorije koju su autoritarni režimi 20. stoljeća usvojili kao kredo. Međutim, ako su poststrukturalizam i poslije njega postmodernizam bili važni u njezinu ikonoklazmu, ta su intelektualna kretanja malo toga smjestile u niše uništenih idola (Malerba, 2006.c). Najbolje rješenje neće biti da jednostavno odbacimo teoriju ili da je svedemo na osebnosti gradnje i razgradnje diskursa. Naprotiv, mora je se spasiti, poboljšati na takav način da se sve važne povijesne teme koje su od poststrukturalističke paradigmatičke revolucije dobile svoj glas mogu ponovno uklopiti u globalno poimanje latinoameričkoga društva, njegove povijesti i odnosa sa svijetom kao cjelinom.

Stoga po mojemu mišljenju pansemiotički redukcionizam što ga je pokrenuo poststrukturalizam, koji svodi sve vidove stvarnosti na posljedicu diskursa, koji pretvara svijet u tekst, nipošto nije rješenje za teoriju (Malerba, 2007). Nije ni segregacija takvih tema u njihove zatvorene svjetove. Nije više moguće, na primjer, razumjeti latinoameričku kolonijalnu povijest pripovijedanjem samo povijesti bijelaca, ni samo američkih Indijanaca, ni samo crnaca, a da se ne uzme u obzir njihov međudodnos. Isto vrijedi i za povijest žena, homoseksualaca, okoliša, itd. Mora ih se razmatrati totalizirajućim pristupom, ne razlomljenim i podijeljenim. Dokle god društvo ne riješi strašne probleme kao što su diskriminacija i društveno, etničko i spolno isključenje samo putem obrnute diskriminacije za beskućnike, crnce, Indijance ili homoseksualce, čovječanstvo gledano kao jedinica preživljavanja neće izbjeći ekološku katastrofu ako svaki pojedinac posadi drvo ili spasi pandu ili brazilskog zlatnog lavljeg tamarina (*Leontopithecus rosalia*). U tom će slučaju ekološka ravnoteža i život na Zemlji biti trajno ugroženi dok najveći zagađivači planeta odbijaju potpisati Protokol iz Kyota. Govorimo o većem problemu, onome koji je istovremeno gospodarski, politički, kulturni, znanstveni ili, jednom riječju, ustrojbeni. Isto vrijedi i za druge spomenute povijesne probleme.

Konačno, što se tiče budućnosti latinoameričke historiografije, mora se uzeti u obzir hitna nužnost demokratizacije u području znanja proizvodnje i optjecaja. Veći dio latinoameričkih sveučilišta nema dovoljno sredstava da plati pristup izvrsnim i skupim bazama podataka za humanističke znanosti i povijest koje su ustrojila strana poduzeća, nerijetko udruživanjem najboljeg od latinoameričke proizvodnje i koja je

ironično nedostupna istraživačima s Juga. Tek kad pristup podacima postane dostupan, kad se akademska proizvodnja bude slobodno širila, bit će otvorena istinska mogućnost definiranja novog programa povijesnih proučavanja u Latinskoj Americi, program koji se bavi interesima latinoameričkog naroda

Srećom, ne mogu se samo poteškoće naći na putu konsolidacije latinoameričke historiografije. Usprkos svim problemima, njezino je širenje tijekom posljednjega desetljeća vrijedno pažnje. Mnogi su se istraživački centri, diplomski programi, znanstveni časopisi i ostali važni pokretači znanstvenog rasprostranjivanja pojavili i konsolidirali u zemljama poput Argentine, Čilea, Kolumbije, Perua, Meksika i drugim mjestima u Srednjoj Americi i Brazilu. Unatoč svim novčanim i tehnološkim ograničenjima, recipročne su se izmjene, suradnja i rasprave olakšane novom kibernetском mrežom poboljšale u regiji. Važni kongresi i sastanci pravilo su akademskim programima mnogih zemalja. Predstavničke su udruge svemu tomu mnogo pridonijele. Mjesni autori počinju zauzimati istaknuta mjesta u međunarodnim raspravama. Ta su poboljšanja postala moguća jer su latinoamerički povjesničari naučili kako izgraditi svoje institucionalne prostore u nepovoljnim uvjetima, uz manjak resursa, neučinkovitu upravu i pod zloslutnim političkim režimima. Možda se otud pojavila fleksibilnost da se obide nepovoljne scenarije, slobodoumlje, teorijsku plastičnost i krutost karakterističnu za rastući dio latinoameričkih povjesničara. Mnogo se još toga ima napraviti, ali put je zacrtan i mnogi su već njime krenuli.

NAVEDENA DJELA:

AGUIRRE ROJAS, Carlos António. *Os Annales e a historiografia francesa. Tradições críticas de Marc Bloch a Michel Foucault*. Trad. Jurandir Malerba. Maringá (Pr): EDUEM, 2000.

ANKERSMIT, Frank. *History and tropology*. Berkeley, University of California Press, 1994.

AYERS, Edward L. *The Promise of the New South*. Oxford (UK): Oxford University Press, 1992.

BAILYN, Bernard. „The Challenge of Modern Historiography“, *American Historical Review*, v. 87, p. 1-24, 1982.

BALMAND, Pascal. „Le renouveau de l'histoire politique“. In: Bourdieu, G. ; Martin, Hervé. *Les écoles historiques*, Paris, Seuil, 1989.

BARNES, Catherine A. *Journey from Jim Crow: The Desegregation of Southern Transit*. Nova York: Columbia University Press, 1983.

BERGQUIST, Charles. „Latin America: A Dissenting View of 'Latin American History in World Perspectives'“. In: *International Handbook of Historical Studies: Contemporary Research and Theories*, George Iggers and Harold T. Parker, eds. Westport CT, Greenwood Press, 1970.

BIELSCHOWSKY, R. *Cinqüenta anos de pensamento na CEPAL*. (org) Rio de Janeiro: Record, 2000.

BURMESTER, Ana Maria de Oliveira. *A (des)construção do discurso histórico; a historiografia brasileira dos anos 70*. Curitiba: Aos Quatro Ventos, 1997.

CALLINICOS, Alex. *Theories and Narratives. Reflections on the Philosophy of History*. Cambridge: Polity Press, 1995.

- CAPELATO, Maria Helena Rolim et al. „A escola uspiana de história“. In: CAPELATO, Maria Helena Rolim. (org.). *Produção histórica no Brasil*. São Paulo: Xamã, 1995.
- CARDOSO, Ciro Flamarion. „Epistemologia pós-moderna, texto e conhecimento: a visão de um historiador“. *Diálogos*, Maringá, v. 3, n. 3: 1-28, 1999.
- CARDOSO, Ciro. „Crítica de duas questões relativas ao anti-realismo epistemológico contemporâneo“. *Diálogos*, Maringá, n. 02, p. 47-64, 1998.
- CARDOSO, Ciro; MALERBA, J. *Representações: contribuição a um debate transdisciplinar*. Campinas: Papirus, 2000.
- CARDOSO, Fernando H.; FALLETO, Enzo. *Dependencia y desarrollo em America Latina* México: 1969.
- CARDOZO, Efraim. *Historiografía Paraguaya*. V. 1. *Paraguay indígena, español y jesuita*. México: Instituto Panamericano de Geografía e Historia, 1987.
- CHILCOTE, Ronald. „Issues of Theory in Dependency and Marxism“. *Latin American Perspectives*, v. 8, n. 3/4, 1981: 3-16.
- CHILCOTE, Ronald. „Post-Marxism: The Retreat from Class in Latin America“. *Latin American Perspectives*, v. 17, n. 2, 1990: 3-24.
- COLMENARES, Germán. *Las convenciones contra la cultura. Ensayos sobre la Historiografía hispano americana Del siglo XIX*. Bogotá: Tercer Mundo, 1987.
- CUEVA, Agustín; VILLAMIL, Jose; FORTIN, Carlos. „A Summary of Problems and Perspectives of Dependency Theory“. *Latin American Perspectives*, v. 3, n. 4, 1976: 12-16.
- DIEGUES JR, Manuel e WOOD, Bryce (eds.) *Social Sciences in Latina America*. Nova Yorque, 1967.
- DOSSE, François. *A história em migalhas; dos Annales à Nova história*. Trad.Dulce Ramos. São Paulo: Ensaio, 1991.
- EAKIN, Marshall C. „Latin American History in the United States: From Gentlemen Scholars to Academic Specialists“, *The History Teacher*, v. 31 n. 4, Ago. 1998:539-561.
- FALCON, Francisco J. C. *História da história ou historiografia*. Niterói, 2004b.
- FALCON, Francisco J. C. *História e historiografia nos anos 50 e 60*. Niterói, 2004a.
- FEBVRE, Luy cien. „Un champ privilégié d'études: l'Amérique du Sud“. *Annales d'Histoire Économique et Sociale*, Paris, v. 1, n. 3, mai. 1929.
- FERNANDES, F. „The Social Sciences in Latin America“. In: DIEGUES JR, Manuel e WOOD, Bryce (eds.) *Social Sciences in Latina America*. Nova Yorque, 1967.
- FERRY, Luc, RENAUT, Alain. *La pensée 68. Essai sur l'anti-humanisme contemporain*. Paris: Gallimard, 1985.
- FICO, Carlos, POLITO, Ronald. *A história no Brasil; elementos para uma avaliação historiográfica*. Ouro Preto: UFOP, 1992.
- FICO, Carlos. *O grande irmão: da operação Brother Sama os anos de chumbo*. Rio de Janeiro: Record, 2008.
- FICO, Carlos. *Além do golpe*. Rio de Janeiro: Record, 2004.
- FICO, Carlos. *Reinventando o otimismo: ditadura, propaganda e imaginário social no Brasil (1969-1977)*. Rio de Janeiro: Editora Fundação Getúlio Vargas, 1997.
- FRANK, André Gunder. *Capitalism and Underdevelopment in Latin America: Historical Studies of Chile and Brazil*. New York, 1967.
- FURTADO, Celso. *Economic Development Of Latin América: A Survey From Colonial Times To The Cuban Revolution*. Cambridge: Cambridge University Press, 1970.

- GRIFFITH, William. „The Historiography of Central America Since 1830“, *The Hispanic American Historical Review*, v. 40, n. 4, (Nov. 1960), 548-569.
- GROVER, Mark L. „Latin American History: Concerns and Conflicts“, *The History Teacher*, v. 21, n. 3 (Mai 1988), 349-365.
- HALPERIN-DONGHI, Túlio. „‘Dependency Theory’ and Latin American Historiography“. *Latin American Research Review*, v. 17, n. 1, 1982 : 115-130.
- IGGERS, G. *Historiography in the 20th century*. Hanover/London: Wesleyan University Press, 1997.
- JOHNSON, John J. „One hundred Years of Historical Writing on Modern Latin America by United States Historians“. *The Hispanic American Historical Review*, v. 65, n. 4, -, 745-765, 1985.
- LEMMO, Angelina. *Historiografia colonial de Venezuela*. Caracas: Universidad Central de Venezuela, 1977.
- LICHFIELD, John. „Ex-anarchist visits ‘enemy’ Sarkozy“. *The Independent*, Londres, 17 de Abril de 2008.
- LORA, Jorge; Carlos Mallorquín. *Prebisch y Furtado: el estructuralismo*. Puebla: Benemérita Universidad Autónoma de Puebla, 1999.
- LOVE, Joseph L. „The Origins of Dependency Analysis“. *Journal of Latin America Studies*, v. 22, n. 1, 1990:143-168.
- LYOTARD, Jean-François. *A Condição Pós-Moderna*. Trad. José Bragança de Miranda Lisboa: Gradiva, 1989.
- MALERBA, J. (org.). *A história escrita: teoria e história da historiografia*. São Paulo: Contexto, 2006.
- MALERBA, J. „La historia y los discursos: una contribución al debate sobre el realismo histórico“, *Contrahistorias*, México (DF), n. 7, p. 63-82, 2007.
- MATUTE, Alvaro. *La Teoría de la Historia en México*. México: Sep-Setentas, 1974.
- MORAES, José Geraldo Vinci de, REGO, José Márcio. *Conversa com historiadores brasileiros*. São Paulo: Ediotra 34, 2002.
- Mota, Carlos Guilherme. *Ideologia da cultura brasileira. 1933-1974*. São Paulo: Ática, 1980.
- NEVES, L. M. B. P. *Corcundas e constitucionais: a cultura política da Independência (1820-1822)*. Rio de Janeiro: Revan/Faperj, 2003.
- NOIRIEL, Gerard. „Enjeux: une histoire sociale du politique est-elle possible?“ *Vingtième siècle – Revue*.
- PÉREZ CABRERA, José. *Historiografia de Cuba*. México: Instituto Panamericano de Geografía e Historia, 1962.
- PIETERS, Jurgen. „New Historicism: Postmodern Historiography Between Narrativism and Heterology“, *History & Theory*, v. 39, n. 1, p. 21-38, 2000.
- POSADA-CARBÓ, Eduardo. *The Colombian Caribbean: A regional history*. New Cork: Clarendon of Oxford University Press, 1996.
- Prado, Maria Ligia Coelho; Maria Helena Rolim Capelato. „A l’origine de la collaboration universitaire franco-brésilienne: une mission française à la Faculté de Philosophie de São Paulo“, *Prefaces*, n. 14, jul./set. 1989.
- RODRIGUEZ, Octavio. *Teoria do subdesenvolvimento da Cepal*. Rio de Janeiro, Forense-Universitária, 1981.
- ROSEMBERG, Mark B. „Central America: Toward a New Research Agenda“, *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, v. 26, n. 1, fev. 1984, 145-153.
- RÜSEN, J. *Studies in Metahistory*. Pretoria: Humana Sciences Research Council, 1993.
- SANTOS, Boaventura de S. *Toward a New Common Sense: Law, Science and Politics in the Paradigmatic Transition*. Nova Iorque: Routledge, 1995.

SATO, Masayuki. „Historiografia cognitiva e historiografia normativa“. In: MALERBA, J. *A história escrita; teoria e história da historiografia*. São Paulo: Contexto, 2006.

SCHWARCZ, Lilia Moritz *As barbas do imperador: D. Pedro II, um monarca nos trópicos*. São Paulo: Companhia das Letras, 1998.

SKIDMORE, Thomas E. „Studying the History of Latin America: A Case of Hemispheric Convergence“, *Latin America Research Review*, v. 33, n. 1 (1998), 105-127

SKIDMORE, Thomas. „The Historiography of Brazil, 1889-1964, Part II“, *The Hispanic American Historical Review*, v. 56, n. 1 (Fev. 1976), 81-109.

SOUZA, Iara Lis Carvalho. *Pátria coroada. O Brasil como corpo político autônomo (1780-1831)*. S. Paulo: Editora UNESP, 1999.

STEIN, Stanley. „The historiography of Brazil, 1808-1889“, *The Hispanic American Historical Review*, v. 40, n. 2, (1960), 234-278.

STONE, Lawrence; SPIEGEL, G. „History and Postmodernism“, *Past & Present*, n. 135, p. 189-208, 1992.

SUNKEL, Osvaldo. *El Subdesarrollo Y La Teoría Del Desarrollo*. México, 1970.

TEPASKE, John J. „Recent Trenches in Quantitative History: Colonial Latin America“, *Latin America Research Review*, v. 10, n. 1 (Spring 1975), 51-62.

TOPOLSKY, Jerzy. (ed.) *Historiography Between Modernism and Postmodernism*. Amsterdã: Rodopi, 1994.

WALLERSTEIN, I.; Arrighi, Giovanni; Hopkins, Terence. „1989: the continuation of 1968“. *Review*, Binghampton, v. 15, n. 2, 1992.

WALLERSTEIN, Immanuel. „1968: revolución en el sistema mundo. Tesis e interrogantes“. *Estudios sociológicos*, México, n. 20, 1989.

WALLERSTEIN, Immanuel. *Open the social sciences*. Palo alto: Stanford University Press, 1997.

YOUNG, Eric von. „The New Cultural History Comes to Old Mexico“, *The Spanic American Historical Review*, v. 79, n 2 (Mexico's New Cultural History: Una Lucha Libre), Mai. 1999:211-247.

BILJEŠKE

* Izlaganje sa znanstvenog skupa: „Theories and Methods of Historical Science“, Russian Academy of Sciences, Institute of Universal History, studeni, 11.-14., 2008.

1 Ovo istraživanje započelo je 2004., nakon poziva izdavača zadnjeg izdanja Opće povijesti Latinske Amerike (*História Geral da América Latina*).

2 Bez obzira na to koliko vođe tog pokreta danas to pokušavaju poricati. Cf. Lichfield. Bivši anarhist u

posjetu neprijatelju Sarkozyju. *The Independent*, London, 17.4.2008. o upravo izdanoj knjizi u kojoj Nijemac Daniel Cohn – Benedit, „crveni“, jedan od najistaknutijih vođa 1968. u Francuskoj, poriče važnost pokreta i praktički se ispričava za svoj doprinos istome.

3 U jednom od najambicioznijih pokušaja nadziranja brazilske historiografije, Carlos Fico i Ronald Polito, pri evaluaciji stvaralaštva njihove zemlje u 80-ima, primjećuju snažnu prisutnost političke povijesti, koja

nije, doduše, predstavljala važne tematske i metodološke obnove tog vremena. Fico & Polito 1992.

4 Cf. Falcon 2004a; Falcon 2004b. Neka pionirska historiografska istraživanja iz 60-ih i 70-ih, mnoge od kojih je promicao *Hispanic American Historical Review*, potvrdile su taj tradicionalni profil ranog latinoameričkog historio-grafskog stvaralaštva. Cf. Skidmore 1976, Stein 1960, Griffith 1960, Perez Cabrera 1962, Tepaske, Lemmo 1977, but also Cardozo 1987, Colmenares 1987, Posada-Carbó 1996.

- 5 Wallerstein 1997, Santos 1995, Iggers 1997.
- 6 Cardoso 1999; te Dosse 1991, Ferry & Renaut 1985.
- 7 Teoretski postulati postmodernih napada prvi je lansirao Lyotard 1989. (u originalu 1979.), te sistematizirao za Ankersmitovo područje povijesti 1994. Za ozbiljnu procjenu metanarativa i „kraja povijesti“ koje izaziva, vidi Callinicos 1995.
- 8 Već sam drugdje spomenuo doprinos postmodernizma: „U području teorije povijesti više nego u području historiografije, postmodernizam je pridonio rušenju starih dogmi, ustaljenih postulata koji su dotad preživjeli, pa i uništenju određenog poimanja povijesti koje je dotad preživljavalo u mnogim važnim intelektualnim okruženjima. Ipak, unatoč tom ikonoklastičnom stavu, postmodernizam je slabo pridonio teoriji povijesti i historiografiji. Donio je napredak poricanjem i rušenjem, a malo toga je unazadio“. Malerba: „Introdução: teoria e história da historiografia.“ Malerba 2006.
- 9 Cardoso 1998 (ponovo u Cardoso 2005). Također Iggers 1997, str. 118.
- 10 Pulino, Richard Rorty i pitanje prikaza u filozofiji. Cardoso & Malerba 2000.
- 11 Postoji brojna literatura o „postmodernističkom“ fenomenu, uključujući: Rüsen 1993; Ankersmit 1994; Topolsky 1994; Bailyn 1982; Stone & Spiegel 1992; Pieters 2000. Kritički osvrt na antirealizam - Malerba 2007.
- 12 Iznimka vrijedna spomena je The Conference of Latin American History (CLAH) iz 1926. Hvala Hendriku Kraayu na primjedbi. Cf Skidmore 1998., te Rosemberg 1984.; grover 1988:350.
- 13 Europa je oduvijek utjecala na Latinsku Ameriku, pa i intelektualno. Ipak, taj je utjecaj jasno nadomjestilo sjevernoameričko naslijeđe na tom području od doba Drugog svj. rata. To naslijeđe nije nužno direktno nametnuto toj regiji. Sjećamo se da je Europa uništena tijekom rata i njezino ponovno izgrađivanje nije potpomognuto samo američkim dolarima, već i masovnim dolaskom povjesničara i američkih društvenih znanstvenika pod pokroviteljstvom UNESCO-a u nova središta istraživanja koja su se tada stvorila. François Dosse (1992: 105) piše kako je Francuska 1955. imala tek 20-ak istraživačkih centara, dok 10 godina kasnije broji više od 300. Proučavanje „razmjene“ ideja između europske i sjevernoameričke intelektualne elite postat će izazovna tema istraživanja. Dovoljno je prisjetiti se, npr., da iako je postmodernizam razrađen u Sjevernoj Americi, te je tamo našao prostor za razvoj, uz autore kao što su Haydn White, njegove teoretske osnove su u visokoj mjeri francuske: Barthes, Derrida, Deleuse, Lacan, Foucault.
- 14 Johnson 1985:757, te Skidmore 1998:113; Eakin 1998:550-561.
- 15 Jim Crow je 1876. uspostavio zakonitu osnovu diskriminacije crnaca u južnim saveznom državama, kada je bilo zabranjeno prosljediti knjigu osobi drukčije rase. U Alabami je bilo zabranjeno zaposliti bijelu medicinsku sestru ako je u toj bolnici stažirao crnac. Autobusne stanice imale su odvojene čekaonice i prodavaonice karata za bijelce i crnce, a autobusi odvojena sjedala. Restorani su bili dužni osigurati pregrade visoke bar 2 metra između prostora za crnce i bijelce. Zakoni Jima Crowa razlikovali su se od Crnačkih zakonika (1800.-1866.), koji su ograničavali afroameričku slobodu i ljudska prava. Školska segregacija podržana od strane države Ustavni je sud 1954. proglasio neustavnom u slučaju Brown protiv Ministarstva obrazovanja. Svi ostali zakoni Jima Crowa opozvani su Zakonom o ljudskim pravima (Civil Rights Act) 1964. Cf Ayers 1992. i Barnes 1983.
- 16 Cf. Diegues Jr 1967:3-5; Fernandes 1967: 19.
- 17 Prado & Capelato, 1989.; Capelato, 1995.
- 18 Danas čine dva neovisna programa poslijediplomskoga studija povijesti. Da bi se pokazalo francusko podrijetlo oblikovanja povjesničara Sveučilišta u São Paulu, treba se sjetiti, na primjer, osnutka najvažnijega povijesnog časopisa pedesetih i šezdesetih: *Revista de História* (port. *Časopis za povijest*, op. prev.). Vodio ga je Eurípedes Simões de Paula, Braudelov učenik, sljedbenik i kasniji docent, koji je u svojem članku „Nosso Programa“ (port. *Naš program*, op. prev.) iz 1950. potvrdio izravne veze lista *Revista de História* sa školom *Anala*. O važnosti toga časopisa za brazilsku povijest i kulturu v. Mota, 1980.
- 19 Bergquist, 1970.; Love, 1990. Također i Cueva, Villamil i Fortin, 1976., Túlio Halperin-Donghi, 1982. i Ronald Chilcote, 1981. i 1990.
- 20 Usp. Sunkel, 1970., Furtado, 1970., Cardoso & Falleto, 1969., Gunder Frank, 1967. Na nedavnoj je proslavi 50. godišnice ECLA-e Ricardo Bielschowsky organizirao antologiju u kojoj su okupljeni nekih od najprezentativnijih tekstova koje je izdala ECLA. Među njima treba istaknuti radove Fernanda Enriqueza Cardosa, Stolena Celsa, Marije da Conceição Tavares i Raula Prebischsa. Bielschowsky je antologijsko izdanje ustrojio na četirima analitičkim okvirima: povijesno-strukturalističkom pristupu, izgrađenom na odnosima „središta i periferije“; analizi

međunarodnog umetanja; analizi unutarnjih ustrojbenih odrednica i mogućnostima državnog djelovanja. Određeno je i pet faza u ECLA-inoj misli koje pokazuju povijesni razvoj regije: pedesete su bile obilježene industrijalizacijom; sljedeće desetljeće reformama namijenjenima uklanjanju prepreka industrijalizaciji; sedamdesete preusmjerenjem razvojnih mogućnosti; osamdesete prevladavanjem vanjske zaduženosti prilažom rastu; konačno, devedesete bi bile obilježene programom „proizvodne pretvorbe s pravednošću“. Usp. Bielschowsky, 2000. O ekonomskoj misli ECLA-e, v. Lora, 1999.; Love, 1996.; Rodriguez, 1981.

- 21 Manifest ovoga trenda u obliku knjige koji je veoma popularan među brazilskim povjesničarima je antologija koju je uredio Remond 1989. Vidi i Noiriel, 1989. i Balman, 1989.
- 22 Ana Maria Burmester potvrdila je ovu pojavu slabljenja zanimanja za temu revolucije u svom istraživanju o historiografiji nastaloj na Sveučilištu u São Paulu sedamdesetih i osamdesetih. Usp. Burmester, 1997.
- 23 Poznati su primjeri ove obnovljene političke historiografije u Brazilu Souza, 1999., Schwarcz, 1998., Ribeiro, 1995., Neves, 2003. i Fico, 1997.
- 24 Za kritičan pristup konzervativizmu koji je nazočan u toj historiografiji, vidi Cardoso, 1999. i 2005.

Pro Tempore

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 8/9, 2010.-2011.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
godina VII, broj 8-9, 2010-2011.

Glavni i odgovorni urednik
Filip Šimetin Šegvić

Počasni urednik
André Burguière

Uredništvo
Tomislav Brandolice, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Filip Šimetin Šegvić,
Nikolina Šimetin Šegvić, Stefan
Treskanica

Urednici pripravnici
Marta Fiolić, Kristina Frančina, Sanda
Vučićić

Redakcija
Tomislav Brandolice, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Nikolina Šimetin Šegvić,
Filip Šimetin Šegvić, Stefan Treskanica,
Sanda Vučićić

Tajnica uredništva
Martina Borovčak

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Ivan Botica
Miodrag Gladović, d.i.e.
dr. sc. Borislav Grgin
dr. sc. Mirjana Gross
dr. sc. Željko Holjevac
dr. sc. Nenad Ivić
Branimir Janković, prof.
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
mr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Isao Koshimura
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Radivoj Radić
Danijel Rafaelić, prof.
dr. sc. Drago Roksandić
dr. sc. Relja Seferović
dr. sc. Boris Senker
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan

Lektura i korektura
Marta Fiolić
Ana Jambrišak
Vedrana Janković
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić
Tajana Vlaisavljević

Dizajn i priprema za tisak
Tomislav Vlanić
Lada Vlanić

Prijevod s engleskog jezika
Tomislav Brandolice
Jelena Krilanić
Tina Kužić, prof.
Marko Lovrić
Marija Marčetić
Judita Mustapić
Andrea Pečnik
Marko Pojatina
Prijevodi s njemačkog jezika
Sara Katanec
Mirela Landsman Vinković
Azra Plićanić Mesić, prof.
Filip Šimetin Šegvić
Prijevodi s francuskog jezika
Marta Fiolić
Tea Šimičić
Marina Šegvić, prof.
Mihaela Vekarić
Prijevodi sa slovenskog i srpskog jezika
Krešimir Matešić
Prijevodi s talijanskog jezika
Marina Šegvić, prof.

Izdavač
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb

Tisak
ZT ZAGRAF

Naklada
Tiskano u 300 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo stavove
autora i ne predstavljaju nužno stavove
i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
DTM GRUPA d.o.o.,
NARCOR d.o.o.,
TRANSPORTI KRAJAN d.o.o.,
HEMA d.o.o.,
KEMOKOP d.o.o.,
EUROGRAF d.o.o.,
Privatne donacije: S. S., M. F., prof.
dr. Drago Roksandić, Marko Lovrić,
Filip Šimetin Šegvić, Nikolina Šimetin
Šegvić, Tomislav Brandolice.

Redakcija časopisa Pro tempore svim
se donatorima iskreno zahvaljuje na
financijskoj podršci!
Redakcija se također posebno
zahvaljuje gospodinu Zlatku Ožboltu,
dia na trudu i pomoći. Zahvaljujući
njemu, put do izdavanja ovog broja
bio je mnogo lakši. Gospodinu Zoranu
Ivankoviću isto tako dugujemo veliku
zahvalu što nam je izašao u susret
prilikom tiskanja časopisa.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:
pt.redakcija@gmail.com
phillip.simetinsegvic@gmail.com